

Allemannsretten

Allemannsretten gir deg rett til å ferdes og oppholde deg i norsk natur. Den gjelder når du er i skogen, på fjellet, sjøen og elven, i vannene – uavhengig av hvem som er grunneier. Du kan også høste av naturen: plukke bær, sopp og blomster, eller fiske saltvannsfisk.

Ferdsele og oppholdet må skje innenfor rimelighetens grenser, og på en slik måte at du ikke er til ulempe for grunneieren og andre som er på tur.

Du skal alltid ta deg frem med forsiktighet og ta vare på naturen der hvor du ferdes.

Lovfestet i friluftsloven

Retten til fri ferdsel og opphold er forankret i friluftsloven, som ble vedtatt i 1957. Loven avklarer forholdet mellom friluftsliv og grunneierens rett til å disponere egen grunn, og den tar hensyn til begge deler.

At allemannsretten er lovfestet, i og ikke spredt rundt på forskjellige lover eller basert på sedvane, slik situasjonen er i de fleste andre land, gjør den robust og motstandsdyktig.

Både rettigheter og plikter

Allemannsretten gir deg rettigheter, men også plikter, og det er viktig å være klar over at alle rettighetene som allemannsretten gir, er begrenset.

Fri ferdsel og opphold skal foregå uten nevneverdig ulempe for andre. Allemannsretten tar sikte på å regulere bruken, slik at skadene på naturmiljøet blir minimale, og at konfliktnivået dempes. Friluftsloven definerer begrensninger i § 11 om god ferdselskultur.

Noen aktiviteter er så belastende for grunneieren og naturen at de ikke kan regnes blant allemannsrettene, for eksempel paintball.

Allemannsretten trenger gode ambassadører

De fleste vet at vi som bor i Norge kan gå tur i skogen og på fjellet, men allemannsretten trenger gode ambassadører og folk som kan stå opp for den, og forsvare den, for eksempel når noen jager deg bort fra stranden du har brukt i alle år, andre krever betaling av deg for å gå på ski, eller når turgåere slår seg ned med telt på plenen rett foran hytta di.

Den som ikke har kunnskap om egne rettigheter, kan vanskelig forsvare de samme rettighetene. Det er derfor viktig at du vet når du blir utsatt for urett.

Den uskyldige nyttesretten

Ferdsl og opphold blir ofte omtalt som den "uskyldige nyttesretten", fordi det normalt ikke vil være noen fornuftige argumenter for grunneieren til å motsette seg den. Dette er hovedregelen, men det er ikke en avgjørende betingelse.

Mange med strandtomt vil ofte hevde at allmennheten kan være til stor sjenanse, selv om allemannsretten er utøvd på en lovlig måte.

Allemannsretten er kulturarv

Allemannsretten bygger på det samme rettsprinsippet som hevd. Det vil si at rett kan dannes ved faktisk bruk, når denne har foregått over lang tid. I Norge har fri ferdsel vært praktisert så langt tilbake i tid som noen har fortegnelse over, og lenge før begrepet friluftsliv kom i bruk.

Allemannsretten sier dermed noe om våre forfedre og deres væremåte og tankesett, og mye av vår livsstil i dag er basert på den. Allemannsretten er det rettslige fundamentet for det naturvennlig og lite ressurskrevende friluftslivet.

Hvor Gjelder Allemannsretten

I friluftsløven blir begrepene utmark og innmark brukt til å definere og avgrense allemannsretten. Alle kan i utgangspunktet oppholde seg og ferdes fritt til fots og på ski i utmark. På innmark er adgangen sterkt begrenset. I det følgende kan du lese mer om hva som skiller utmark fra innmark.

Begrepet utmark omfatter skog, fjell, myr, lynghei, holmer og skjær, og det utgjør størstedelen av landet. Det meste av arealene som ikke er aktivt i bruk, kan dermed benyttes til friluftsliv, både sommer og vinter.

Når bakken er snødekt eller frosset, kan du også gå over innmark, med unntak av perioden mellom 30. april og 14. oktober.

Hus- og hyttetomter

Hus- og hyttetomter kan ha varierende størrelse. Grunneieren kan bare hevde eksklusiv bruk på den mer private delen av tomten, noe som betyr at du kan ferdes og oppholde deg på deler av tomten som faller utenfor denne.

Det har vært avsagt flere dommer de siste årene som legger premisser for hvor stor den private delen av en hytte- og hustomt kan være. Retten har lagt til grunn at folk som har hus og hytter i strandsonen må forvente å ha allmennheten tettere innpå seg enn personer som bor i mindre attraktive områder. Det betyr at den private sonen er mindre i strandsonen enn ellers.

Kilde: Direktoratet for naturforvaltning
(<http://www.dirnat.no/friluftsliv/allemannsretten>)

Du kan ikke bruke områder som er opparbeidet, men du har lov til å ferdes i utmarksdelen av tomten. Grunneieren kan i liten grad utvide den private sonen rundt hus og hytter ved å anlegge plen, legge ut plattinger, grillsteder, bygge redskapsboder, så blomster osv.

Når opparbeidningen består i at det er sådd plen, kan du ferdes på den delen av plenen som ligger i utmark. Det er antatt at vi i stor grad må kunne passere over plenen i utmark, dersom det er nødvendig for å komme videre.

Gjenstander som virker privatiserende i utmark er ulovlige og kan fjernes. Oppgaven med å fjerne ulovlige stengsler ligger primært til kommunen, men etter en endring av friluftslovens § 40, gjeldende fra 1.januar 2012, kan fjerning også vedtas av andre friluftslivsorgan, jf. friluftslovens § 21. Dette gjelder ikke når kommunen har gitt tillatelse med hjemmel i annen lovgivning.

Ligger det flere bygninger sammen, for eksempel i et hyttetun, taler mye for at arealene mellom hyttene er innmark. Det samme gjelder setervoller.

Dyrkede arealer

Du kan ikke ferdes på dyrkede landbruksarealer, som potetland og åkre for raps, korn og grønnsaker, eller frukthager. Det samme gjelder kulturbeite (beitearealer som jevnlig gjødsles) og engslått. Utmarksbeite er regnet som utmark.

Med virkning fra 1. januar 2012 er skogplantefelt utmark. Det betyr at opphold og ferdsel til fots er tillatt. Det må utvises særlig varsomhet, slik at ikke plantet eller naturlig ungskog skades.

Også områder som ligger inne i dyrket mark kan være innmark, som øyer eller områder tett inntil dyrket mark hvor du ikke kan gå uten å måtte gå ut i, eller i kanten av, dyrket mark.

Det å ha en sau beitende i hagen gjør ikke hagen til et dyrket areal. Beitebruken må ha en viss næringsmessig betydning.

Industriområder, tivoli, militære områder og liknende er innmark

Områder som blir utnyttet intensivt vil ofte være regnet som innmark. Industritomter, hvor arealene er nødvendige for driften, og militære områder er eksempel på slike områder. Området rundt et tivoli er også ofte å betrakte som innmark, og særlig når publikum må betale for adgang. Det samme gjelder områder hvor avsperring er nødvendig av sikkerhetsmessige hensyn, for eksempel gamle gruveganger eller sjakter.

Innmark etter en konkret vurdering, eller den såkalte sekkebestemmelsen

Frilufsloven har en såkalt sekkebestemmelse hvor også andre typer areal kan være innmark etter en konkret vurdering. Skader eller ulemper for grunneieren er vesentlig i denne vurderingen. Sekkebestemmelsen har vært brukt i forbindelse med vurdering av hva som er innmark rundt hus og hytter.

I tilfeller hvor grunneieren utsettes for en viss skade og ulempe, samtidig som allmennheten like gjerne kan bruke andre adkomstmuligheter, blir det henvist til sekkebestemmelsen. Bestemmelsen har anvendelse ut over dette, men det skal mye til før arealer kommer inn under denne kategorien innmark.

Ferdselsrett på private veier i utmark

Det er, i følge frilufsloven, ferdselsrett både for gående, syklende og ridende på private veier i utmark. En vei ligger i utmark når det er utmark på minst én side av veien. Det er også ferdselsrett til fots på private veier som ligger i innmark. Unntaket er private veier som går gjennom hus- eller hyttetomter, det vil si innmarks delen av tomten, og gårdstun.

Syklende, ryttere, eller andre som utøver liknende ferdsel, har med gyldighet fra 1. januar 2012 ferdselsrett på private veier som går gjennom innmark når veien fører til utmark. Retten gjelder ikke organisert aktivitet som sykkeløp og rideklubbaktiviteter, og grunneier kan legge ned forbud når ferdselen kan føre til nevneverdig skade.

Når en privat vei går gjennom et bolig- eller hyttefelt, vil det være avgjørende om den private delen av tomten stopper ved veien, eller om denne også omfatter veien. Dette krever en konkret vurdering av hvor nærme veien huset eller hytten ligger, og hvor markert overgangen mot veien er i terrenget. Dersom det er satt opp et gjerde, eller en hekk mot veien, er det grunn til å anta at veien ligger i utmark og at allmennheten kan bruke den.

Det er antatt at en slik forståelse også kan gjøres gjeldende for veier som ligger med dyrket mark på begge sider. I forbindelse med private veier av en viss størrelse og standard kan det hevdes at innmarka slutter på hver side av veien, og at selve veien derfor ligger i utmark.

Du har ikke lov til å ferdes på veier som går gjennom gårdstun.

Nærmiljø og bymiljø

Du kan ferdes på innmarka, men bare når det ligger snø, eller marka er frosset, og ikke mellom 30. april og 14. oktober. Ferdselsretten gjelder i hovedsak dyrkede områder. Det betyr at du ikke kan gå over hustomter, hyttetomter, hager eller parker, eller inngjerdede arealer.

Eieren kan forby ferdseil på visse typer jordbruksarealer som kan bli skadet av ferdseil om vinteren, for eksempel åkre som er sådd om høsten. Fylkesmannen kan utvide eller innskrenke tiden vi har ferdseilsrett på innmark.

Allemannsretten gjelder også i bynære områder, i det som ofte blir omtalt som det offentlige rom. Retten gjelder på fortau, parker og plasser som er tilrettelagt for ferdseil og opphold.

I parker og større anlegg er vi ofte henvist til å bruke spesielt tilrettelagte stier og veier. Du må i stor grad vurdere selv om det også er lov å gå på plener.

Portrom og liknende er ofte av privat karakter, og dermed uten ferdseilsrett.

I utkanten av byene kan det være partier av opprinnelig natur, eller områder som er grodd igjen. Her har du rett til å ferdes, dersom forholdene ikke tilsier noe annet. Dette kan være områder som leder ut til større utmarksområder, og som er, eller kan bli, verdifulle. Det er spesielt viktig å ta vare på disse områdene for friluftslivet.

Reglene gjelder ikke på sjøen

Sjøen er verken innmark eller utmark. Reglene for ferdseil i utmark kan derfor ikke uten videre brukes på sjøen. Friluftslovens regler om adgang til å telte 150 meter fra bebodd hus og hytte, og todøgns-reglen, gjelder blant annet ikke for overnatting på sjøen.

Aktiviteter og allemannsretten

Allemannsretten gir oss mulighet til å bevege oss fritt i den norske naturen. Men det er flere ting du bør vite når du er ute på tur, enten du går på føttene, sykler eller står på ski, plukker bær og blomster, eller om du skal slå opp teltet ditt.

Telting

Det er i utgangspunktet tillatt å ta opphold over alt i utmark, unntaket er når du befinner deg nær opp til der folk bor. Det kan altså være steder hvor du kan gå, men hvor du ikke kan slå deg ned for å sole deg eller bade.

Telt må settes opp mer enn 150 meter fra bebodde hus og hytter, men fra 1. januar 2012 kan Miljøverndepartementet tillate telting også nærmere enn 150 meter. Dersom du har slått det opp i nærheten av der folk bor, kan du bare ha det stående inntil to døgn på samme sted. Da må du flytte teltet ut av området. Loven sier ikke noe om hvor langt du bør flytte det, men du bør flytte det en omtrent en kilometer, avhengig av forholdene på stedet.

Du kan ikke la teltet stå over tid uten at du bruker det. Det er for eksempel ikke lov å la lavvoen stå mens du selv er på jobb.

Kilde: Direktoratet for naturforvaltning
(<http://www.dirnat.no/friluftsliv/allemannsretten>)

Bålbrenning

Å tenne et bål er en av allemannsrettene, selv om dette ikke følger av friluftsløven. Husk bare å bruke tørt virke til brensel, og at du ikke lager bålet på bart fjell. Da vil fjellet kunne sprekke og ta skade. Slokk bålet når du forlater stedet. Det er forbudt å gjøre opp ild i skog og mark i tiden 15. april til 15. september.

Det er også viktig å huske på følgende:

- gjør deg kjent med lokale regler for bålbrenning
- ikke tenn bål dersom det er tørt på bakken
- ikke tenn bål dersom det er sterk vind
- ikke tenn bål tett inntil busker og trær
- etablerte raste- og bålplasser bør benyttes
- bålplassen bør ikke legges rett på svaberg slik at berget sprekker
- voksne bør alltid være i nærheten av bålet
- slukk alltid bålet helt før du forlater det

Ikke skad trær hvis det skal sankes ved, bruk tørre kvister. Døde kvister som sitter nederst på stammen på store grantrær er som regel tørre og lette å fyre med. Bjørkenever er fint til opptenning. Ta bare av det ytterste laget, slik at du unngår å skade trærne.

Tips til opptenning av bål

- Ildstedet bør være på en lun plass og rensket for fuktig kvist og mose.
- Sørg for å ha rikelig med tørt opptenningsmateriale tilgjengelig, for eksempel gress, never eller flis.
- Hugg opp fliser fra vedkabber eller brekk opp tørre, fingertykke pinner.
- Legg 30 cm lange, kløyvde vedkabber eller stokker i en firkant på bakken, legg det tørre opptenningsmaterialet inni firkanten og større fliser og kvister rundt.
- Tenn opp og fortsett å legge tørre pinner og fliser i kryss og tvers over flammene, men pass på så du ikke kveler den lille flammen. Legg på stadig større fliser. Når flammene har fått skikkelig tak, kan du legge større pinner og finkløyvde vedskier i kryss oppå den ytre firkanten.
- Brent og sotet mat kan unngås hvis bålet får brenne ned til glør før steking begynner. Det er lurt å bruke ved som gløder lenge hvis det skal grilles på bålet, for eksempel bjørk, ask eller eik. Bål som skal brukes til koking av mat bør være bygget opp slik at kjelen kan plasseres over ilden. Egnede ved er gran, furu, bjørk eller ask

Verneområdene kan ha særegne regler.

Å høste fra naturen

Alle kan fritt plukke bær og urter i skogen og på fjellet, med hjemmel i friluftsløven. Når det gjelder blomster og sopp, innfører naturmangfoldloven et forvaltningsprinsipp som tillater plukking eller høsting så langt det ikke truer overlevelsen av den aktuelle bestanden, eller det begrenses ved lov eller vedtak med hjemmel i lov.

Det er altså ikke innført et prinsipp om at alle planter i utgangspunktet er fredet, men det vil likevel og i noe større grad en tidligere være nødvendig å holde seg orientert om hvilke blomster- og sopparter som er fredet.

Vær klar over at det er spesielle regler for å plukke multer i Nordland, Troms og Finnmark. I disse fylkene kan ikke multer på muldebærland plukkes dersom eieren eller brukeren uttrykkelig har forbudt det. Selv om eier har forbudt det, kan du plukke multer som fortæres på stedet. I disse fylkene kan altså grunneieren ha enerett til muldebærene, hvis de har økonomisk verdi for han eller henne. På statens grunn i Finnmark er retten til å plukke multer i hovedregelen lagt til dem som er bosatt i fylket. Alle har rett til å plukke multer til egen husholdning.

Vær forsiktig med å samle andre typer naturprodukter som stein, mineraler, torv, mose, lav, kristhorn, rikuler, tæger, never og bark. Ønsker du å ta med deg slike naturprodukter må du først spørre grunneier om lov.

Med båt

På sjøen kan du bruke både robåt, seilbåt og motorbåt. Dette er en allemannsrett. For kortere tid, inntil 24 timer, kan du dra båten opp på strandstrekning i utmark, men du må avtale med grunneieren, dersom du ønsker å ha båten fortøyd over tid.

Du kan også bruke ringer og fortøyningsanordninger i land, dersom disse er ledige, men eieren kan forby slik bruk. Da må han sette opp et skilt eller liknende som varsler om dette. Om du bare skal i land for et kortere tidsrom, kan du likevel fortøye, dersom det ikke foregår til fortrensel for eier eller bruker.

Det er ikke tillatt å fortøye i privat brygge uten grunneiers samtykke.

Bruk av båt i ferskvann

Bruk av båt uten motor i ferskvann er en allemannsrett. Normalt er båt med motor også tillatt, dersom ikke grunneieren forbyr det. Motorferdselloven gir imidlertid klare begrensninger. Det er i utgangspunktet ikke tillatt å kjøre motorbåt på vann som er mindre enn to kvadratkilometer.

Kommunen kan regulere arealgrensen både opp og ned ved lokal forskrift. I tillegg kan grunneiere forby motorbåter med hjemmel i vannressursloven. Vassdragsmyndigheten kan oppheve forbudet.

Du kan ikke bruke en privat brygge uten å ha hentet inn grunneierens tillatelse. Reglene for å dra båten opp i utmark for kortere tid er den samme som når du ferdes på sjøen. Det samme gjelder for bruk av ringer og andre fortøyningsanordninger i land.

Vindseiling

Bruk av vindseil på fjellet, eller på sjøen, er en allemannsrett, og aktivitetene vil i prinsippet følge reglene for ferdsel til fots eller ski. Husk å vise hensyn til naturen, og særlig vilt. Enkelte arter kan være utsatt for forstyrrelser på vinteren, som reinsdyr, som lett flykter når den ser mennesker nærme seg.

Vilt bør ikke utsettes for unødige anstrengelser om vinteren, fordi det kan ha betydning for deres overlevelse, og du må ikke vindseile i kalvingsområder når dyrene kalver.

Bruk av vindseil på sjøen er tillatt hele året, og det følger i prinsippet regelen for ferdsel med båt. Husk at du viser hensyn til grunneieren på land, dersom du er sammen med mange andre surfere. Ikke slå dere ned for nært inntil hus eller hytter, og unngå unødvendig støy og forsøpling. Stranden er ingen parkeringsplass.

Elvepadling

Elvepadling er tillatt etter reglene i vannressursloven. Dersom dere er mange sammen, må dere ta særlige hensyn. Det kan i enkelte vassdrag være lokale reguleringer som fastsetter blant annet hvor du kan sette ut kano, flåte og kajakk, og hvor du kan gå i land. Dette er særlig i elver hvor rafting blir markedsført som et kommersielt produkt.

Vis hensyn ved opphold langs elva og bruk primært opparbeidede telt- og oppholdsplasser, hvor slike er etablert. Ta også hensyn til andre brukere, som for eksempel fiskere og folk som bader. Ta med avfall fra leirplasser og slukk bålet.

Vær også oppmerksom på 150-metersregelen for telting. Telt som er satt opp i områder hvor det bor folk, bør flyttes hver andre dag til et annet område.

Kommersielt friluftsliv

Det blir stadig vanligere at organisasjoner, bedrifter eller enkeltpersoner tilbyr guidede turer mot betaling. Dette er i utgangspunktet også en allemannsrett. En guide kan ta betaling for å vise vei i terrenget, men ikke for å ferdes i utmark.

Det er en forutsetning at grupper på tur utøver god ferdselskultur (se friluftslovens § 11). Hver enkelt, og gruppen som helhet, må ikke volde skade eller ulempe for grunneieren, eller andre, eller påføre miljøet skade.

Guiden har et særlig ansvar

Kilde: Direktoratet for naturforvaltning
(<http://www.dirnat.no/friluftsliv/allemannsretten>)

Selv om det ikke fremgår av frilufsloven, må det kunne legges et særlig ansvar på guider som tar seg betalt for å lede turister og andre i naturen, for eksempel en turlleder som fører en gruppe ridende i fjellet.

Guiden bør ha et overordnet tilsyn med gruppen som helhet, slik at for eksempel alle tar med seg søppel fra raste- og overnattingsplasser. Guiden bør videre sørge for at stier og løyper ikke utsettes for slitasje ut over tålegrensen. Om våren bør ferdselen skje med forsiktighet, særlig i fjellet, og turene bør bli lagt utenfor typiske våtmarker.

Betaling for enkel tilrettelegging

Frilufslovens § 14 gir adgang til å ta rimelig betaling for enkel tilrettelegging i forbindelse frilufslivsområder. Som eksempel nevner loven tilgang til badestrand, teltplass eller annet opparbeidet frilufsområde, men grunneieren kan ikke kreve betaling for enhver strandstrekning eller teltplass.

Betalingen kan bare kreves på frilufsområder, og det er forutsatt at grunneier, eller andre, har opparbeidet området for formålet. Avgiften skal være lav, og den gir rammer for hvilke tiltak grunneieren kan kreve dekning for. Er det gjort store investeringer på området, kan det ikke kreves at disse skal dekkes inn ved avgiften i sin helhet.

Avgiften skal også stå i forhold til tiltaket, slik at for eksempel avgiften for tilgangen til et toalett reflekterer bygge- og vedlikeholdskostnadene. Inntektene skal dekke utgifter ved tiltakene. Der er ikke adgang til å kalkulere med overskudd.

Viktig å forhindre konflikt

Du bør ta kontakt med grunneieren hvis du driver organisert og kommersiell virksomhet i ly av allemannsretten, og det foregår over tid og på et avgrenset område. Å ta kontakt på et så tidlig tidspunkt som mulig, kan hindre senere konflikter, som ved etablering av ridesentre. Partene bør sette opp en avtale, hvor de skriftlig redegjør for konfliktdempende tiltak.

I verneområder kan verneforskriftene gi avvikende regler. Frilufsloven viker for bestemmelser fastsatt i andre lover og det er derfor vanlig i verneforskrifter å fastsette at organisert ferdsel krever tillatelse fra forvaltningsmyndigheten. Vi gjør også oppmerksom på at organisert frilufsliv kan ha en mer konkret definisjon i verneforskriftene enn hva som følger av frilufsloven.

Organisert frilufsliv

Organisert ferdsel er i utgangspunktet en allemannsrett, men når mange går sammen øker faren for at det kan oppstå ulempe for grunneieren og skade på naturen. Hver enkelt, og gruppen som helhet, plikter derfor å være ekstra aktsomme.

Et stadig større antall friluftslivsorganisasjoner arrangerer turer som faller innenfor rammen av allemannsretten, men uttrykket organisert friluftsliv har ingen klar definisjon og avgrensning i friluftsløven. I dagligtale snakker vi om alt fra større familiegrupper til turer i regi av organisasjoner, institusjoner og bedrifter, eller en skoleklasse som oppholder seg på stranden. Ofte vil organisert ferdsel også være kommersiell ferdsel.

Med virkning fra 1. januar 2012 er det tillatt å sykle, ri og utøve lignende aktiviteter på vei og opparbeidet sti i innmark når veien eller stien fører til utmark jf. friluftsløvens § 3a. Retten gjelder ikke for organiserte aktiviteter som sykkelløp og rideklubbaktiviteter.

Regler for store samlinger av folk i friluft

Friluftsløvens § 10 har regler for når mange utøver en aktivitet sammen. Du må hente inn grunneierens samtykke hvis du skal sette opp en sperring, samle folk, ha start eller innkomst, eller hvor sammenstimling av folk kan medføre nevneverdig skade eller ulempe. Dette gjelder særlig friluftsmøter, idrettsstevner og liknende.

For et vanlig idrettsstevne av mer lokal eller regional karakter betyr dette normalt at grunneiers samtykke må innhentes i området rundt start og mål. Det kan også være aktuelt å innhente samtykke på andre steder hvor det er naturlig at publikum vil samle seg.

Du behøver ikke innhente samtykke på alle punkter for ett enkelt arrangement i løyper med små tilretteleggingstiltak, som for eksempel løypeanvisning og orienteringsposter. Disse må tas ned etter arrangementet. Settes det opp mer varige installasjoner, må grunneierens samtykke innhentes, for eksempel hvis du skal sette opp trimposter. Å tegne inn en turløype, rasteplass eller liknende på et kart krever ikke grunneierens samtykke.

Ta kontakt med grunneieren

Skal du drive organisert ferdsel i utmark, oppfordres du til å ta kontakt med grunneieren for å avklare om det er områder som krever særlig varsomhet. Dette vil også ofte virke forebyggende, slik at det ikke oppstår konflikter. Ofte kan det være naturlig at grunneier og arrangør inngår en skriftlig avtale.